

بررسی شیوه‌های توانمندسازی و مشارکت مردمی با تاکید بر شاخص‌های بهداشتی بافت فرسوده در راستای توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی شهر فرخ شهر)

شهرام شاکریان^{۱*}، زهرا شاهقلی^۲

چکیده

شهر تاریخی فرخ شهر واقع در ده کیلومتری مرکز استان چهارمحال و بختیاری (شهرکرد) با حدود چهل هزار نفر جمعیت می‌باشد که با وجود سطح بالای علم و دانش و زیرساخت‌های مناسب، پتانسیل زیادی جهت پیشرفت و توسعه را دارا می‌باشد. طی مطالعه‌های اخیر، شیوه‌های نوینی برای ارتقاء سلامت شهرها با توجه به اصول توسعه انسانی شکل گرفته‌اند. یکی از شیوه‌های مهم ارتقاء سلامت شهرها، ظرفیت‌سازی نیروی انسانی است که از طریق توانمندسازی و مشارکت انجام می‌گیرد. در این مقاله ابتدا مفهوم توسعه، مشخصات توسعه، شاخص‌های توسعه و اولویت‌های توسعه مطرح و یکی از ابعاد توسعه که توانمندسازی و مشارکت می‌باشد را توضیح و نقش شورای اسلامی فرخ شهر در تحقق الگوی مشارکتی ارائه می‌گردد. شورای اسلامی فرخ شهر باهدف ایجاد توسعه‌ای پایدار و همه‌جانبه در سال ۱۳۸۶ اقدام به تشکیل تیم توسعه فرخ شهر در قالب یازده کمیته کاری نمود. تیم توسعه پس از مرحله بسیج مردمی، وارد مرحله نیازسنجی و اولویت‌بندی شده و اکنون در مرحله مداخله می‌باشد. در این بررسی یکی از نیازهای مردم که در کمیته عمران و محیط‌زیست تیم توسعه در مرحله نیازسنجی به دست آمد، عدم احیاء بافت فرسوده می‌باشد. در این راستا، تعیین تأثیر جلب مشارکت مردم در اصلاح شاخص‌های بهداشتی محیط بافت فرسوده فرخ شهر مورد مطالعه واقع گردید. ابتدا پروفایل جامعه (نقشه‌ای از سیمای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی جامعه) تعیین و سپس شاخص‌های بهداشتی محیط در این بافت مورد ارزیابی قرار گرفت، پس از تشکیل دبیرخانه احیاء بافت قدیم و آموزش ساکنین این بافت مجدداً «در پایان سال ۱۳۹۳ بررسی‌های فوق تکرار و نتیجه‌گیری می‌گردد». شایان ذکر است به دلیل وجود تیم توسعه و فعالیت کمیته‌های آن، شورای فرخ شهر در سال ۱۳۸۶ موفق به دریافت تندیس برترین شورای کشور توسط رئیس‌جمهور و وزیر کشور وقت شد.

واژه‌های کلیدی: ماتریس، توانمندسازی، SWOT، بافت فرسوده، شاخص‌های بهداشتی محیط

۱- کارشناس ارشد دفتر امور آموزش و پژوهش استانداری اصفهان

۲- کارشناس ارشد ریاضی و آمار، آموزش و پرورش ناحیه ۴ اصفهان

* نویسنده مسئول: sshakerian@yahoo.com

۱- مقدمه

شهر پایدار، شهری است که از نظر رشد و توسعه اقتصادی، در آمذزائی، اشتغال بتواند نیازهای شهروندان را برآورده سازد و از لحاظ زیست‌محیطی به وضعیت بهداشتی و سلامت شهرنشینان توجه نموده و مسائل و مشکلاتی از نظر آلودگی هوا، آب و فضای سبز و تفریحی و گذرانیدن اوقات فراغت و غیره نداشته باشد. همچنین به جنبه‌های کالبدی و فیزیکی شهر و نیز توسعه بهینه آینده شهر توجه داشته و مشارکت شهروندان را در حل تمامی مشکلات شهری دارا باشد. برنامه اجرایی و زیربنائی شهر سالم و پایدار نیز بر دو اصل «همکاری بین بخشی» و «مشارکت مردمی» قرار دارد (مزینی ۱۳۷۷). شهر سالم و پایدار دارای ویژگی‌هایی است که اهم آن‌ها عبارت‌اند از:

۱- دارای توسعه پایدار باشد. ۲- از نظر طبیعی، پتانسیل‌های لازم را (آب کافی، هوای پاک) داشته باشد. ۳- از نظر بهداشت روانی دارای کمترین تنش‌های اجتماعی باشد. ۴- از نظر اقتصادی، شهری مولد باشد و جنبه‌های انگلی اقتصادی‌اش زوده شود. ۵- از نظر زیست‌محیطی، استانداردهای لازم در آن رعایت شده باشد. ۶- در آن امنیت اجتماعی و اقتصادی تأمین شده باشد. ۷- در آن عملیات بهسازی و نوسازی، پاک‌سازی و مرمت و کنترل بر حسن اجرای آن به طور مداوم و سیستمی صورت پذیرد. ۸- در آن زمینه‌های گذران اوقات فراغت، تفریح، شادی و نشاط فراهم آمده باشد و درصد افسردگان در حداقل ممکن باشد. ۹- در آن مشارکت مردمی در حد اعلا باشد و شهروندان از حقوق شهروندی بهره‌مند باشند. ۱۰- در آن تخصص تعهد و شایسته‌سالاری معنا داشته باشد (مزینی ۱۳۷۵).

بدون شک پرداختن به معضلات امروزی شهرها و روستاها بدون در نظر گرفتن بسترهای توسعه اقتصادی، اجتماعی امکان‌پذیر نمی‌باشد. در همین راستا طی مطالعه‌های

اخیر شیوه‌های نوینی برای ارتقای سلامت شهرها و روستاها با توجه به اصول توسعه انسانی شکل گرفته‌اند. در حقیقت شورای اسلامی بایستی به دنبال فراهم کردن زیرساخت لازم در جهت توسعه انسانی باشد. بدون شک یکی از شیوه‌های مهم تقویت این زیرساخت، ظرفیت‌سازی نیروی انسانی است که از طریق توانمندسازی و مشارکت انجام می‌گیرد (شفیعی ۱۳۷۸). لذا ابتدا بایستی مفهوم توسعه، مشخصات توسعه مشخص شود. توسعه طبق تعریفی که در برنامه توسعه ملل متحد ارائه شده است: استفاده از منابع برای بهبود کمی و کیفی سطح زندگی به گونه‌ای که برای نسل‌های آینده نیز محفوظ بماند (فصلنامه مدیریت شهری ۱۳۷۹). یک برنامه توسعه می‌یابد از مشخصات ویژه‌ای برخوردار باشد تا بتواند به اهداف خود دست یابد: ۱- اصالت ۲- تغییر در مدیریت روابط ۳- توسعه برای تمامی جوامع ۴- برابری و عدالت ۵- پایداری ۶- زمان طولانی ۷- مشارکت ۸- توانمندسازی. در این مقاله سعی خواهد شد یکی از ابعاد توسعه (که مشارکت می‌باشد) را توضیح داده و نقش شورای اسلامی در مشارکت مردم و توانمندسازی مردم در احیاء بافت فرسوده نیز ارائه گردد.

امروزه جلب مشارکت‌های مردمی مهم‌ترین راهکار توسعه بخش‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی و عمرانی و فرهنگی شهر تلقی می‌گردد. مشارکت مردم در پایداری و نهادینه شدن هر برنامه توسعه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است در مشارکت ۲ سؤال اصلی مطرح می‌شود که عبارت‌اند از: چه کسی باید مشارکت کند؟ مشارکت در چه سطحی باید صورت گیرد. در پاسخ به سؤال اول همه قشرها جامعه باید در برنامه مشارکت داشته باشند به عبارت بهتر همه کسانی که به نوعی در برنامه ذینفع هستند باید در برنامه شرکت داده شوند به ویژه اقشار محروم و آسیب‌پذیر نظیر زنان، اقلیت‌ها ... باید به طور فعال در برنامه شرکت داده شوند (Lockhart 2003).

ایمنی، آتش‌سوزی یا مقررات ساختمان ممکن است یک بنا یا بافت را محکوم به فرسودگی کند (فلامکی ۱۳۸۴، ۱۶۱-۱۶۶). از طرف دیگر ممکن است در بافت قدیم، فضاهای کافی برای توقف اتومبیل وجود نداشته همچنین به خاطر وجود کوچه‌های باریک و پرازدحام، دسترسی به محل نیز دشوار باشد. از طرف دیگر سلامت روانی افراد این بافت‌ها، نیز به دلیل ظاهری نامناسب و شرایطی که باعث ایجاد حالت وندالیسم (تخریب‌گرایی) می‌شود، تحت تأثیر قرار گرفته است (احمدی ۱۳۷۹).

شورای اسلامی فرخ شهر باهدف ایجاد توسعه‌ای پایدار و همه‌جانبه در سال ۱۳۸۶ اقدام به تشکیل تیم توسعه فرخ شهر در قالب یازده کمیته کاری نمود. تیم توسعه پس از مرحله بسیج مردمی، وارد مرحله نیازسنجی و اولویت‌بندی شده و اکنون در مرحله مداخله می‌باشد. در این بررسی یکی از نیازهای مردم که در کمیته عمران و محیط‌زیست تیم توسعه در مرحله نیازسنجی به دست آمد، عدم احیاء بافت فرسوده می‌باشد. در این راستا، تعیین تأثیر جلب مشارکت مردم در اصلاح شاخص‌های بهداشت محیط بافت فرسوده فرخ شهر مورد مطالعه واقع گردید. بدین‌سان شورای اسلامی شهر فرخ شهر با استفاده از این روش درصد است تا حد اکثر بهره‌برداری لازم را در توسعه فرهنگ مشارکت و جذب حمایت‌های مردمی با شیوه‌های نوین و ارتباط معنادار با مخاطبین در اجرای طرح‌های مختلف ایجاد. این شورا با عنایت به اهمیت مشارکت‌های مردمی اقدام به ایجاد «تیم توسعه مردمی» نموده تا به این ترتیب، هدایت برنامه‌های توانمندسازی و خوداتکایی جامعه را با مشارکت مردم در دست بگیرد (از طریق شناخت بیشتر قابلیت‌های محیطی، برنامه‌ریزی علمی و کاربردی با بهره‌گیری از نقطه نظرات نظر). هر چند مدیریت شهر با بخش مدیریت شهری است؛ اما در این نظام، مشارکت مردم جایگاه ویژه‌ای دارد. نگرش به وجود

در مورد سطح مشارکت، پاسخ‌ها متنوع است در مراجع مختلف طبقه‌بندی‌های متفاوتی از سطوح مشارکت ارائه شده است در عمل طبقه‌بندی‌های ساده‌تر شاید کارآمد تر باشند در یک نوع از طبقه‌بندی، مشارکت به ۴ رده اسمی، ابزاری نمایندگی، و متحول‌کننده تقسیم شده است (Bortoleto, Hanakaki, and Aramaki 2007).

زمانی مشارکت اتفاق می‌افتد که سه زمینه زیر در وضعیت مساعدی باشند:

۱- **ویژگی‌های فردی:** هر قدر باورها، گرایش‌ها و فرهنگ اجتماعی، احساس بی‌قدرتی را در افراد تقویت کند، گرایش آن‌ها به مشارکت کاهش می‌یابد.

۲- **امکان عملی مشارکت:** وجود وضعیت نهادی و قانونی و امکان بهره‌گیری از آن‌ها.

۳- **ایجاد قصد و نیت مشارکت:** عواملی که باعث ایجاد قصد و نیت مشارکت در فرد می‌شود عبارت‌اند از: اطلاعات فرد برای مشارکت که میزان اطلاعات او از معنی و ابعاد مشارکت و همچنین پیامدهای مشارکت و ارزیابی وی از این پیامدها را شامل می‌شود. از گونه‌های دیگر مشارکت شهروندان به: ۱- نظرخواهی و مشارکت شهروندان به صورت گروهی. ۲- نظرخواهی از شهروندان در جلسات شورا. ۳- جلب مشارکت علمی شهروندان صاحب‌نظر و کاردان می‌توان اشاره کرد (Felisa 2000).

با افزایش جمعیت، شهر یا روستا رشد می‌کند، بالیده می‌شود و پس از گذشت سال‌ها کم‌کم گرد زمان و کهنگی بر آن‌ها می‌نشیند و آنجاست که با مفهومی به اسم بافت فرسوده مواجه می‌شویم. بناهایی به عنوان فرسوده یا قدیمی ذکر می‌شوند که در طول زمان و به دلیل فعالیت‌هایی که بنا با توجه به آن‌ها ساخته شده، فرسوده شود. فرسودگی مکانی در نتیجه بدون تغییر ماندن یک مکان خاص، نسبت به تغییراتی روی می‌دهد که در الگوی وسیع مکانی در مقیاس‌های گوناگون پدید می‌آیند. رواج استانداردهای جدید بهداشت و

وجود تیم توسعه و فعالیت کمیته‌های آن، شورای فرخ شهر در سال ۱۳۸۶ موفق به دریافت تندیس برترین شورای کشور توسط رئیس‌جمهور و وزیر کشور وقت شد. اهداف تیم توسعه عبارتند از: ۱- مشارکت جامعه در حل مشکلات ۲- توانمندسازی جامعه در زمینه حل مشکلات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی ۳- افزایش هماهنگی و همکاری بین بخش و استفاده از نیروهای متخصص محلی ۴- توسعه نهادهای مردمی ۵- ارائه الگوهای توسعه پایدار ۶- ارتقاء سطح سلامت جامعه همراه با افزایش امید به زندگی.

شورایی متشکل از کمیته‌های عمران و محیط‌زیست، سالمندان، آموزش و اطلاع‌رسانی، امنیت اجتماعی و حوادث، تفریحات سالم و ورزشی، زنان و سلامت جامعه، اشتغال، تغذیه و امنیت غذایی، جوانان و نوجوانان، فرهنگی و هنری و مذهبی، دانشجویی تحت عنوان تیم توسعه فرخ شهر مسئولیت هدایت و سازمان‌دهی مردمی را به عهده گرفت. بعد از این مرحله که بسیج مردمی نام دارد، توانمندسازی مردم با همکاری محققین دانشگاه به منظور انجام نیازسنجی و اولویت‌بندی انجام شد. به منظور انجام نیازسنجی در مرحله اول، تشکل مردمی اقدام به تهیه پروفایل جامعه و جمع‌آوری اطلاعات دموگرافیک نمودند و پس از انجام نیازسنجی، اولویت‌بندی نیازها با کمک ماتریس دو بعدی دیاگرام اولویت‌ها و جدول تجزیه و تحلیل مشکلات انجام گردید (شکل ۱).

تحقیق مشارکتی جامعه-محور بر نیازهای جامعه استوار است. به عبارت دیگر نتایج تحقیق باید پاسخ‌گوی نیازهای جامعه باشد. هدف اصلی تحقیق مشارکتی جامعه - محور کاربردی کردن نتایج پژوهش است که با هدایت کردن موضوعات پژوهش در جهت نیازهای جامعه محقق می‌شود. گذشته از جامعه-محور بودن، این نوع تحقیق مشارکتی نیز هست. به این معنی که افراد

آمده در مجموع بر اساس تحلیل و ارزیابی صورت گرفته نویددهنده فکری گسترده‌تری در تعامل با مردم و مشارکت آنان در عرصه‌های مختلف فعالیت‌های مدیریت شهری است.

اهداف اصلی طرح: ۱- ارتقای کیفیت محیط اعم از کیفیت زیستی، کالبدی، فضائی اقتصادی، بهداشتی، اجتماعی ۲- هویت بخشی به مجموعه شهر ۳- بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود برای توسعه ۴- ایجاد پیوند و یکپارچگی در جهت جبران گسست کالبدی موجود ۵- زیباسازی شهر و جاری کردن روح زندگی در این محیط‌ها ۶- بررسی میزان آگاهی، نگرش و عملکرد مردم پس از مداخله

اهداف فرعی طرح: ۱- حفظ حضور انسان در محیط ۲- بهره‌گیری از مشارکت مردمی ۳- بهره‌گیری از منابع موجود ۴- سازگاری بین بافت‌های جدید و قدیم ۵- ارزیابی امکان اجرا و میزان تأثیر برنامه‌های مداخله‌ای تیم توسعه در احیاء بافت قدیم ۶- اشاعه روش احیاء بافت قدیم به سایر شهرهای کشور در صورت مناسب بودن.

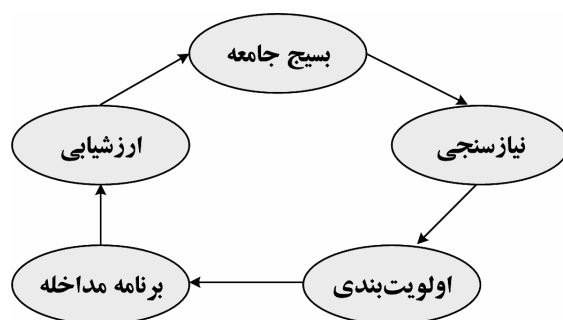
۲- روش تحقیق

این بررسی یک تحقیق مشارکتی است که در شهر فرخ شهر انجام گردید. در این مطالعه نمایندگان مردم فرخ شهر در قالب تیم توسعه سازمان‌دهی شدند. در راستای توسعه پایدار، یک تشکل علمی، فرهنگی، اجتماعی تحت عنوان (تیم توسعه شهر فرخ شهر) در قالب ۱۱ کمیته کاری و با حضور فعال حدود ۲۰۰۰ عضو اصلی و افتخاری علاقه‌مند متخصص از شهروندان تشکیل گردید. تیم توسعه تیمی است متشکل از کلیه بخش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی است که در تأمین توسعه پایدار شهر یا مسئولیت مستقیم دارند و یا به نوعی دارای نقش تعیین‌کننده می‌باشند. شایان ذکر است به دلیل

۳- در حین تحقیق افراد آموزش می‌بینند تا منجر به توانمندسازی آن‌ها شود. این توانمندی در راستای توسعه پایدار است. دستیابی به هدف ارتقای سلامت و توسعه در جهت پژوهش مشارکتی مستلزم بکارگیری راهبردی عملی است. در این راستا رویکرد برنامه‌ریزی شده در جامعه مبتنی بر تحقیق مشارکتی جامعه محور می‌باشد (Marschall 2007).

ذینفع در جامعه به طور فعال در فرایند پژوهش وارد می‌شوند و پژوهش با مردم و نه بر روی مردم انجام می‌شود (Montalvo 2008). هدف از مشارکت مردم در فرایند پژوهش این است که افراد جامعه طی این فرایند به طور سیستماتیک توانمند شوند و قدرت تجزیه و تحلیل و ارائه راه حل برای مشکلات خود پیدا کنند. تحقیق مشارکتی سه اصل مهم دارد:

- ۱- پژوهش با مردم (نه پژوهش برای مردم)
- ۲- مردم نقش فعالانه در تحقیق دارند (نه نقش منفعلانه)

شکل (۱). چرخه‌ی رویکرد برنامه‌ریزی شده در جامعه

خصوصیات اقتصادی شامل وضعیت اشتغال، درصد اشتغال، نرخ بیکاری. خصوصیات سلامتی: تعداد بیمارستان، مراکز بهداشتی، پایگاه بهداشتی، تعداد پزشک، داروخانه، علل مرگ‌ومیر. ج) خصوصیات کالبدی و کاربری اراضی شامل بررسی انواع کاربری‌ها از قبیل مسکونی، تجاری آموزشی، آموزش عالی و حرفه‌ای، مذهبی، فرهنگی، جهانگردی، درمانی، بهداشتی، ورزشی، اداری، فضای سبز، صنایع، تأسیسات، حمل‌ونقل معابر به همراه سطح و سرانه آن‌ها و مقایسه با استاندارد (UN CHS1985).

کلیه موارد فوق مربوط به شهر فرخ شهر تهیه گردید. با تکمیل پروفایل جامعه، شمایی از جامعه به دست می‌آید.

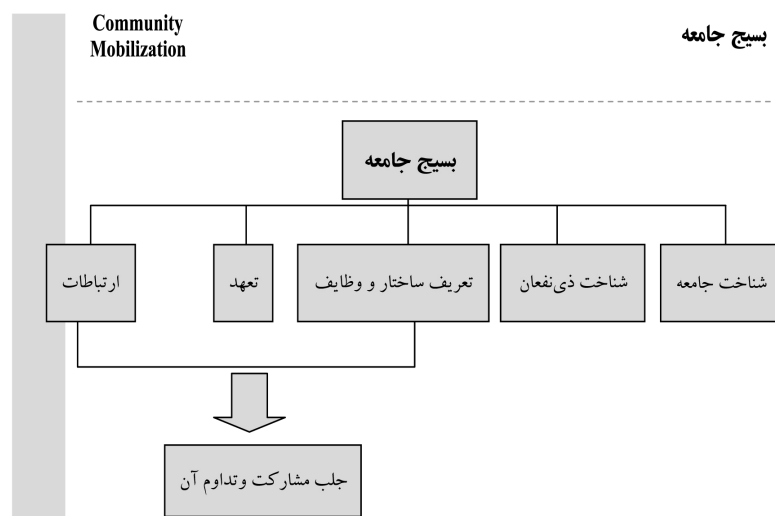
برای بسیج جامعه در جهت جلب مشارکت و تداوم آن چند مرحله اقدامات لازم است (شکل (۲)):

۱- شناخت جامعه:

شناخت جامعه مستلزم توصیف آن است. برای تعریف جامعه توصیه می‌شود یک پروفایل (یعنی نقشه‌ای از سیمای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی جامعه) تکمیل شود. در حقیقت با استفاده از پروفایل، وضع موجود شناسایی و با مقایسه با استاندارد، وضع پیشنهادی ارائه می‌شود (Chapin 1979).

برای تهیه پروفایل جامعه شناسایی چند خصوصیت الزامی است:

الف) خصوصیات جغرافیایی و اقلیمی شامل موقعیت، عرض جغرافیایی، درجه حرارت، بارندگی. خصوصیات اجتماعی و جمعیتی: نرخ رشد، خانوار، بعد خانوار، ساختار سنی، جنسی، میزان مرگ‌ومیر (شکوئی ۱۳۷۷).

شکل (۲). مراحل بسیج جامعه

یکی دیگر از اجزای چرخه، نیازسنجی است. نیازسنجی راهی است برای جمع‌آوری اطلاعات که بر اساس نیازها برای رفع آن‌ها تصمیم‌گیری می‌شود. در این مرحله تمام کمیته‌ها نیازسنجی را از طریق ارائه پرسشنامه در بین اقشار مختلف مردم و از گروه‌های سنی مختلف انجام داده و در هر کمیته نیازها مشخص گردید. (نیاز: فاصله بین وضعیت مطلوب و موجود).

در مرحله اولویت‌بندی، این نیازها وارد ماتریس دو بعدی می‌گردد.

۳- نتایج و بحث

در مرحله اولویت‌بندی نحوه کار بدین طریق می‌باشد که ابتدا لیست مشکلات در ماتریس مقایسه‌ای وارد می‌شود (جدول (۳)). سپس هر دو مشکل باهم مقایسه و بحث شده و بعد از اتفاق نظر در ماتریس وارد می‌شود. در نهایت تعداد دفعات تکرار شمارش شده و مشکل دارای اولویت با رتبه کمتر انتخاب می‌شود. به‌عنوان مثال در تیم توسعه لیست اولویت‌های مشکلات به شرح جدول (۱) می‌باشد.

۲- **شناخت ذی‌نفعان:** ذینفع عبارت است از فرد، جمعیت، گروه یا سازمانی که مستقیم یا غیرمستقیم از نتایج برنامه به طور مثبت یا منفی متأثر می‌شود و یا بر آن تأثیر می‌گذارد. در این مرحله لیست ذینفعان تهیه و تأثیر آن‌ها در پروژه مشخص می‌شود (Kelli and Lach 2008).

۳- **تعیین ساختار عملکرد جامعه:** پس از تعیین دقیق ذینفعان می‌توان جایگاه آن‌ها و عملکرد و نوع همکاری‌های مورد انتظار از آن‌ها را در قالب ساختار و عملکرد فرایند تعیین نمود. درگیر شدن طیف وسیع مردمی، مدیریتی کارا طلب می‌کند تا از هرج و مرج اجتناب شود (شیخی ۱۳۷۸).

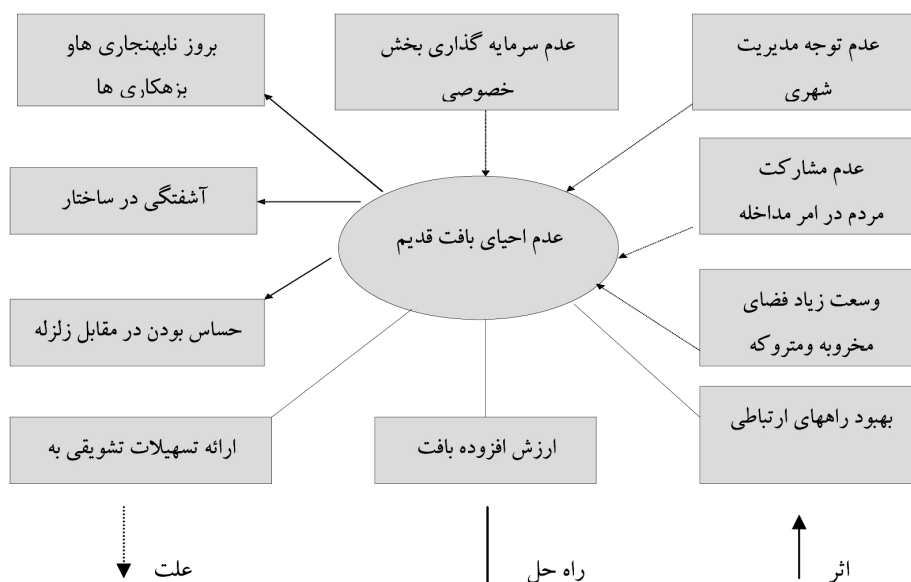
۴- **ایجاد تعهد:** تعهد را می‌توان با ۱- حساس‌سازی مردم ۲- استفاده از افراد برجسته و محبوب مردمی ۳- استفاده از رهبران جامعه ۴- تنوع اعضا و عضوگیری وسیع ۵- ایجاد شبکه‌های غیررسمی پس ذینفعان ۶- تأثیر بر سیاست‌گذاران ۷- تأمین منابع مالی، در جامعه ایجاد نمود.

۵- **ایجاد شبکه‌های ارتباطی:** ارتباط خوب عامل کلیدی در بسیج جامعه و جلب مشارکت اعضا است و باعث تداوم فرایند می‌شود (Ratcliffe 1992).

مشارکت مردم در اصلاح شاخص‌های بهداشت محیط بافت فرسوده فرخ شهر مورد مطالعه واقع شد (حسامیان، اعتماد و حائری ۱۳۷۷).

نظر به اهمیت موضوع و نقش آن در سلامت روانی افراد و عنایت خاص مسئولین شهر پژوهشی در این زمینه احساس گردید. در این راستا طرح تعیین تأثیر جلب

شکل (۳). دیاگرام اولویت برای شناسایی علل اثرات ناشی از مشکلات و راه‌حل‌های پیشنهادی

انتخاب استراتژیک حداکثر کردن قوت‌ها و غلبه بر ضعف‌های درونی است. پایگاه این قوت‌ها، ضعف‌ها در سازمان‌دهی و مدیریت شهری و نظام بخشی (طراحی سیستم) قرار دارد. با برقراری ارتباط منطقی بین چهار فاکتور فوق می‌توان گزینه‌های مختلفی را مورد بررسی قرار داده و سپس مناسب‌ترین گزینه را جهت توسعه آتی انتخاب کرد و سپس الگویی ارائه نمود (جدول ۴). بدین منظور پرسشنامه‌ای به ۶۰ واحد مسکونی در خصوص شاخص‌های بهداشت محیط و شهرسازی ارائه و سپس داده‌ها جمع‌آوری و نتایج طبق جدول ۵ به دست آمد:

به طور کلی این پروژه مبتنی بر مشارکت مردم و استفاده از ایده‌هاست. یکی از مدل‌هایی که برای تحلیل مناسب وضع موجود و انتخاب استراتژی توسعه کاربری زیادی دارد، مدل 'SWOT' است. SWOT در واقع مخفف چهار اصطلاح تهدیدات، فرصت‌ها (O)، نقاط ضعف و نقاط قوت می‌باشد این مدل با بررسی متغیرهای مرتبط با معیارهای کلی توسعه، نقاط قوت، ضعف و همچنین فرصت‌ها، محدودیت‌هایی را که در فرآیند برنامه‌ریزی وجود دارد را روشن ساخته و راهکار مناسب را به منظور انتخاب بهترین آلترناتیو، در جهت دستیابی به اهداف طرح ارائه می‌دهد. فکر اصلی در

۱-SWOT در واقع مخفف چهار اصطلاح تهدیدات، فرصت‌ها (O)، نقاط ضعف و نقاط قوت می‌باشد

جدول (۴). جدول SWOT برای احیای بافت فرسوده شهر

الف) فرصت‌ها:

- ۱- فراهم بودن زمینه توسعه و عمران
- ۲- وجود زمینه‌های دآمداری نیمه‌صنعتی در پیرامون شهر
- ۳- موقعیت ممتاز جغرافیایی و اقلیمی نسبت به بقیه شهرهای استان
- ۴- توجه به اصل مشارکت و حضور نهادهای غیردولتی در سطوح مختلف (افزایش تعداد NGO ها در رشته‌های مختلف)
- ۵- توسعه بخش توریست و گردشگری هم در بخش‌های سخت‌افزار (محل‌های اقامتی)، انسان‌افزار (نیروی انسانی) نرم‌افزار (سیستم‌های کامپیوتری و وسایل ایاب‌وذهاب) و سازمان‌افزار (آژانس‌های توریستی) نسبت به شهرهای مجاور

ب) تهدیدات:

- ۱- عدم تمایل سرمایه‌گذاری از سوی بخش خصوصی
- ۲- تأثیرگذاری مرکز استان بر شهر از نظر تمرکز امکانات و اعتبارات در مرکز استان
- ۳- عدم وجود نگرش و اندیشه همکاری بین نهادهای بالادستی

ج) نقاط قوت:

- ۱- گرایش ساکنین به توسعه و فراهم بودن زمینه‌های فرهنگی جهت توسعه و عمران این بافت
- ۲- همیاری و مشارکت مردم جهت عمران و آبادی (بخصوص نیروهای متخصص و فعال)
- ۳- برخورداری از فضای مناسب جهت توسعه سکونتگاه
- ۴- امکان بهره‌گیری از مسیل‌ها و کانال‌های موجود برای دفع آب‌های سطحی
- ۵- بهره‌مندی از شبکه ارتباطی منطقه‌ای و تأسیسات زیر بنایی
- ۶- تمایل مسئولین محلی به تقویت بافت

د) نقاط ضعف:

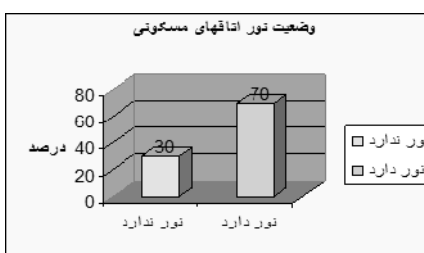
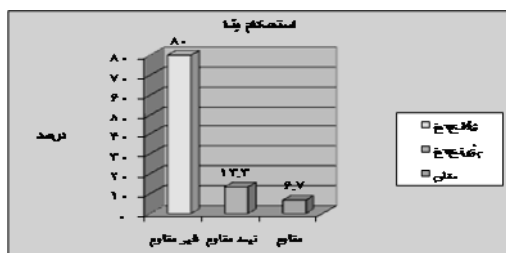
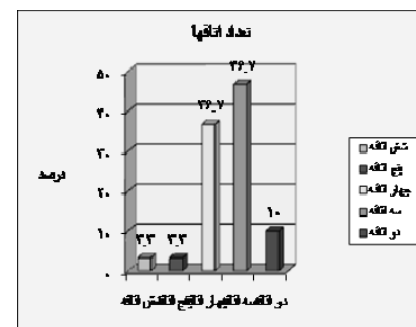
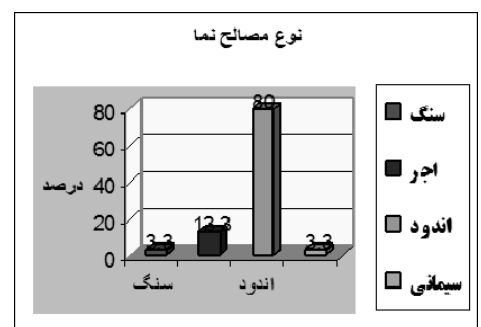
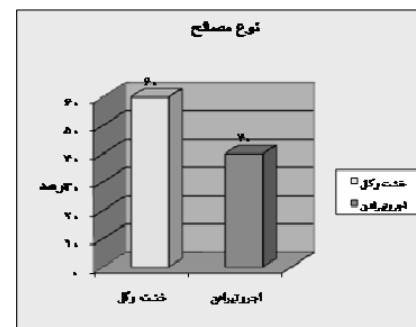
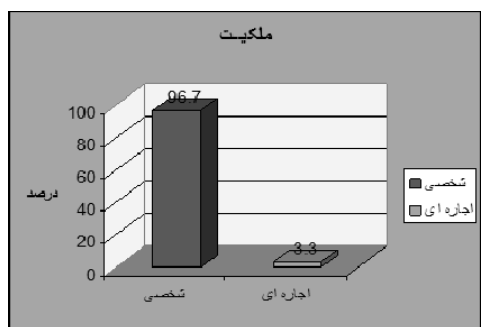
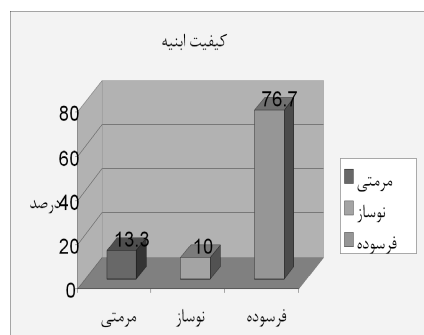
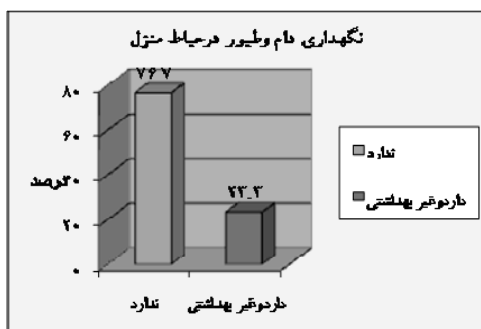
- ۱- ضعف پیوند ارگانیک بین محلات و جدائی و انفکاک فضائی و عملکردی محلات
- ۲- ضعف در شبکه ارتباطی درونی بافت و ناکار بودن آن در مواقع اضطراری مثل آتش‌سوزی
- ۳- عدم استحکام بنا، فرسودگی ساختمان
- ۴- محدود بودن درآمد شهرداری در جهت تأمین هزینه‌های جاری و عمرانی
- ۵- کمبود تسهیلات و تجهیزات شهری و خدماتی و وجود بخش‌های مخروبه
- ۶- با نگاهی به نقشه پهنه بندی خطر زلزله، فرخ شهر جزء مناطق با خطر نسبی بالا قرار دارد که به دلیل وجود گسله‌های بنیادی متعدد و جوانی که در این منطقه وجود دارد مثل گسله‌های شمالی و جنوبی رخ و گسله دنا و گسله زاگرس که بایستی ساخت و سازهای مسکونی و نیز طرح‌های عمرانی از نظر اصول فنی و مهندسی شرایط خاص خود را داشته باشد.
- ۷- افزایش بزه‌کاری‌ها و تخریب‌گرایی (وندالیسم) و آشفستگی در ساختار اجتماعی
- ۸- وجود پرورش دام در منازل مسکونی و فضای مشترک انسان و دام

۴- نتیجه‌گیری

طبق نمودار جداول (۶) و (۵)، حدود ۸۰٪ بناها فاقد استحکام و دارای کیفیت فرسوده می‌باشند و عمدتاً از خشت و گل استفاده شده است ولی بیشتر از ۹۷٪ مالکیت‌ها خصوصی است و امکان احیاء این واحدها

وجود دارد همچنین اجزا بیش از نیمی از واحدهای مسکونی تقریباً غیربهداشتی‌اند و این موضوع اهمیت احیاء این بافت را جهت افزایش سطح بهداشت نمایان می‌سازد (جدول (۵)).

جدول (۵) موارد مربوط به کیفیت ابنیه، وضعیت مصالح و مشخصات منازل مورد بررسی

بعد در پایان سال ۱۳۹۳ مجدداً پرسشنامه‌ها به ۶۰ واحد مسکونی فوق ارائه و داده‌ها مقایسه و نتیجه‌گیری به عمل می‌آید. با اجرای این پروژه می‌توان محیط فیزیکی یا ساخت و سازها را به گونه‌ای که بهداشت را حمایت و بهبود بخشند، به وجود آورد. یعنی مشکلات بهداشتی اولیه را برطرف و سیاست‌های بهداشتی عمومی را در سطح محلی، شروع کرد. همچنین اجرای این پروژه، باعث کم کردن نابرابری‌ها در بخش بهداشت، تاکید بر پیشگیری از بیماری‌ها، ایجاد همکاری‌های بین بخشی و مشارکت‌های مردمی می‌شود.

بر اساس جدول SWOT و محاسبه وزن عوامل خارجی و داخلی موثر بر احیاء بافت فرسوده شهر فرخ شهر و تهیه عوامل داخلی و خارجی، نقطه تلاقی عوامل داخلی و خارجی در منطقه چهارم ماتریس قرار گرفت. پس استراتژی از نوع تدافعی خواهد بود. در این خصوص شورای شهر می‌بایست با استفاده از نقاط قوت موجود در شهر و فرصت‌های خارج از شهر، استراتژی خود را از حالت تدافعی به حالت بهبود مستمر ارتقا دهد و برنامه راهبردی خود را به گونه‌ای تعیین کند که در سال‌های بعد بتواند استراتژی خود را به حالت تهاجمی برساند و بتواند مشکلات بهداشتی چنین بافت‌هایی را به حداقل برساند. (شکل شماره ۴)

در مرحله مداخله ابتدا باید استراتژی‌ها انتخاب شوند تا بر مبنای آن‌ها مداخلات طراحی و اجرا شوند. در طراحی برنامه مداخله توجه به این نکته ضرورت دارد: مطابق با اهداف و ارزش‌های توسعه اجتماعی و ارتقای عمرانی، مداخلات باید تا حد امکان مشارکتی و در راستای اولویت‌های مردم طراحی شوند. انواع مداخله شامل:

(الف) آموزشی: افزایش آگاهی و توانایی‌های فردی
(ب) فرایندی: جلب مشارکت مردم در فرایند ارتقای سلامت
(ج) زمینه‌سازی: ایجاد محیط توانمندکننده، است. همچنین سطوح مداخله شامل:

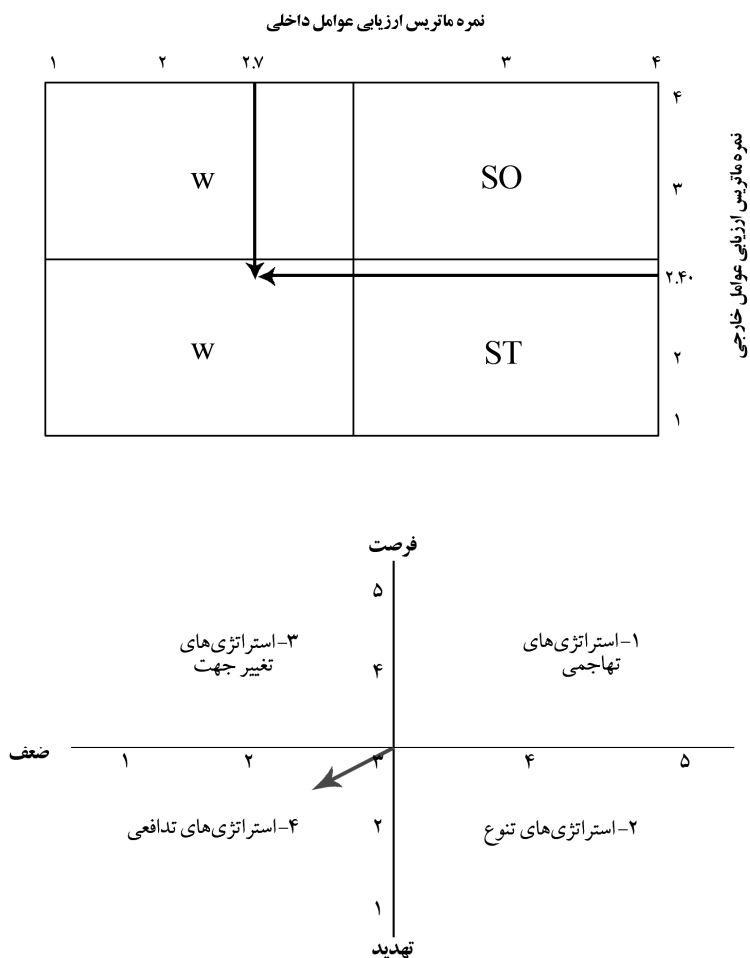
(الف) محلی: در سطح خانوارها و جامعه
(ب) میانی: در سطح سازمان‌ها
(ج) وسیع: در سطح سیاست‌های ملی و فراملی مشخص می‌شود، می‌باشد (اندرا نویچ و ریوسا ۱۳۷۶).

در مرحله مداخله دبیرخانه‌ای در محل شهرداری بنام دبیرخانه احیاء بافت قدیم در نظر گرفته شده و برگزاری کلاس‌های آموزشی ساکنین این بافت و هماهنگی جهت تشکیل جلسات ایجاد همکاری‌های بین بخشی در این مکان صورت می‌گیرد. در این دبیرخانه یک گروه فنی و اجرایی با حمایت تیم توسعه به منظور بالا بردن سطح بهداشت منطقه از طریق احیاء بافت قدیم، عمل می‌نماید. در حقیقت ارزیابی امکان اجرا و میزان تأثیر برنامه‌های مداخله‌ای تیم توسعه در احیاء بافت قدیم، از طریق بهبود بهداشت محیط یکی از اهداف کاربردی طرح می‌باشد.

جدول (۶). کیفیت منازل مورد بررسی از نظر امکانات و بهداشتی

درصد برخورداری	گاز	برق	آب	تلفن	راهرو	انبار	طویله	هال
دارد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۸۰	۵۰	۳۰	۴۶/۷
ندارد	۰	۰	۰	۰	۲۰	۵۰	۷۰	۵۳/۳

درصد کیفیت	جمع آوری زباله	دفع فاضلاب	دستشوئی	آشپزخانه	محوطه حیات	سقف اتاق‌ها	دیوار اتاق‌ها	کف اتاق‌ها
بهداشتی	۴۰	۰	۵۰	۲۶/۷	۳/۳	۴۳/۳	۴۳/۳	۳۰
غیربهداشتی	۶۰	۱۰۰	۵۰	۷۳/۳	۹۶/۷	۵۶/۷	۵۶/۷	۷۰

شکل (۴). ماتریس داخلی و خارجی بافت فرسوده شهر فرخ شهر

۵- منابع

- شیخی، محمدتقی. ۱۳۷۸. جامعه‌شناسی شهری. تهران: انتشارات نور گیتی.
- فلامکی، محمد منصور. ۱۳۸۴. باز زنده سازی بناها و شهرهای تاریخی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- اندرانویچ، گگ و گگ، ریوسا. ویژگی پژوهش‌های شهری راهبردی. ترجمه سید محمود نجاتی حسینی. ۱۳۷۶. تهران: مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری وزارت کشور.
- مزینسی، منوچهر. ۱۳۷۷. بررسی ساختار مدیریت شهری در ایران. تهران: انتشارات مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری وزارت کشور.
- احمدی، حسن. ۱۳۷۹. مشارکت مردم در بازسازی شهرهای زلزله‌زده، رساله دکتری، دانشگاه تهران.
- حسامیان، فرخ، گیتی اعتماد و محمدرضا حائری. ۱۳۷۷. شهرنشینی خشک کنان. تهران: انتشارات آگاه.
- شفیعی، حسن. ۱۳۷۸. چشم‌انداز جهانی شوراها شهر. ماهنامه شهرداری‌ها ۱(۶): ۳۳.
- شکوئی، حسین. ۱۳۷۷. دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری. تهران: انتشارات سمت.
- شهرهای کوچک توسعه پایدار منطقه‌ای. ۱۳۷۹. فصل‌نامه مدیریت شهری: ۴.

- مزینی، منوچهر. ۱۳۷۵. مدیریت شهری و روستای در ایران مشکلات و امکانات آن. تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- Chapin, F.S., E, j. Kaiser, 1979. urban land use planning, I llinoise- press.
- Felisa U. Etemadi. 2000. Civil society participation in city governance in Cebu City: Environmetn and Urbanization. 12 (1).
- Keilli L. Larson, Denise Lach. 2008. Participants and non-participants of place-based groups: An assessment if attitudes and implications for public participation in water resource management. Jornal of invironmental management 88: 830-817.
- M. Lockhart, Stacy. 2003. Factors Affectign Participation In City Recycling Programs. A Thesis Submitted to the Graduate Faculty of the Louisiana State University- and Agricultural and Mechanical College for the degree of Master of Science in The Department of Environmental Studies B.S. Niagara University.
- Marschall, Melissa. J. 2007. Citizen Participation and the Neighborhood Context: A New Look at the Coproduction of Lical Public Goods. The University of Utah, published by sage.
- Montalvo, Daniel. 2008. Citizen Paricipation in Mnicipal Meetings, American Barometer insights: no 4. Vanderbilt University (USAID).
- Paula Bortoleto, Ana Hanaki, Keisuke. 2007. Report: Citizen participation as a part of integrated solid waste management: Poto Alegre case, Department of Urban Engineering. The University of Tokyo, Tokyo, Japan.
- UN CHS. Habitat. 1985. The role of small Intermediate sett lements in National Development Nairobi. Pp 183.

Study the Methods of Enabling and People Participation in Revitalization of Deteriorated Fabrics in order to Sustainable Urban Development(Case Study: FarokhShahr)

Shahram Shakerian^{*1}, Zahra Shahgholi²

Abstract

Farokh shahr is located in 10 km away from the center of Chahar mahal&Bakhtiary with over 40000 population. In spite of high level of science and suitable infrastructure, it has high potential for development and progress. Certainly with due attention to problem of city and village without considering bases economical social is impossible. At this direction according to the recent study new ways for promoting city health have been formed considering principles of human development. In fact Islamic councils should follow prepare infrastructure directly human development. one of the important ways strengthening this infrastructure is making capacity for human force which are done via participation. At first at this article development concept development features and development index and development priority are proposed and one of the development dimension which is participation and Frokh shahr Islamic councils role in implementation of community-based participatory pattern are offered.

Frokh shahr Islamic council aimly at sustainable development in 1386 year founded a formation development team including eleven committee. After community mobilization stage development team started priority stage and now is intervention stage.

At this study one of the people needs that was got in civil committee in needs assessment stage is non renovation of erode texture. At this direction determining the effect of attracting people participation in improving environment hygiene index of erode texture Frokh shahr was studied. At first society profile (the map of economical social political mien) was determined and then environment hygiene index at this area were assessed offer the formation of secretariate and education residents at this area in 1393 the above studies will be done again and will be concluded again.

Keywords: *SWOT, Environment, Hygiene Index, Matrix, Empowerment*

1- Masters Governor's Office of Education and Research, Isfahan Province Government

2- Master degree in mathematics and statistics, Education Office of District 4, Isfahan

*Corresponding Author : sshakerian@yahoo.com